

Μνήμων

Τόμ. 25 (2003)

ΜΝΗΜΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΗΛΙΟΥ (1931-2004)

mnimon mnimon

doi: [10.12681/mnimon.782](https://doi.org/10.12681/mnimon.782)

Βιβλιογραφική αναφορά:

mnimon, mnimon. (2003). ΜΝΗΜΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΗΛΙΟΥ (1931-2004). *Μνήμων*, 25, 345-346.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.782>

ΜΝΗΜΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΗΛΙΟΥ

(1931-2004)

Ἡ Ἑταιρεία Μελέτης Νέου Ἑλληνισμοῦ τίμησε τὴ μνήμη τοῦ Φίλιππου Ἡλιοῦ στὰ γραφεῖα τῆς τὴν Τετάρτη 10 Μαρτίου 2004.

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τῆς προγραμματισμένης ὁμιλίας-συζήτησης, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Τάσος Σακελλαρόπουλος ἀνακοίνωσε ὅτι ὁ «Μνήμονας», συμμετέχοντας στὸ πένθος γιὰ τὸν πρόσφατο θάνατο τοῦ Φίλιππου Ἡλιοῦ, θεώρησε χρέος του νὰ τιμήσει μὲ λίγα λόγια τὴ μνήμη του: τὴ μνήμη «τοῦ δικοῦ μας Φίλιππου, τοῦ Φίλιππου τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας». Κατόπιν ἔδωσε τὸν λόγο στὸν Κώστα Λάππα, ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Φίλιππος πὺ χάσαμε τὴν περασμένη Παρασκευὴ ἦταν ἕνας ἀγαπημένος φίλος καὶ δάσκαλος. Δάσκαλος, χωρὶς ἀκαδημαϊκοὺς τίτλους, μὲ τὴ σοφία του καὶ τὸν γλυκὸ λόγο του, τὴ γενναιοδωρία καὶ τὸ ὑψηλὸ ἐπιστημονικὸ του ἦθος. Ἡ ἀπουσία του εἶναι γιὰ ὅλους μας βαριά. Ἄς μᾶς παρηγορεῖ τὸ ὅτι εἴχαμε τὴν τύχη νὰ βρεθοῦμε μαζί του, ἀτομικὰ καὶ συλλογικὰ, μέσα ἀπὸ πολλοὺς δρόμους, καὶ νὰ κερδίσουμε κάτι ἀπὸ τὴ σκέψη καὶ τὴν εὐαισθησία του: τὴ σκέψη τοῦ ἱστορικοῦ, πὺ ἀνακαίνισε τὴ νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς μας, καὶ τὴν εὐαισθησία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἀγρυπνὴ κοινωνικὴ συνείδηση καὶ τὴν ἀφοσίωση, σὲ δύσκολους καιροὺς, στὰ ὄραματά τῆς Ἀριστερᾶς. Τὸ ἦθος τοῦ Φίλιππου καὶ τὸ ἔργο πὺ ἄφησε πίσω του εἶναι μιὰ πολὺτιμη παρακαταθήκη, πὺ ἐλαφραίνει τὴ θλίψη μας γιὰ τὴν ἀπουσία του.

Δὲν εἶναι ἡ ὥρα νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ἱστορικοῦ Φίλιππου Ἡλιοῦ, οὔτε γιὰ τὴν ὀφειλὴ τῆς κοινότητος τῶν ἱστορικῶν καὶ μάλιστα τῆς Ἑταιρείας μας, τοῦ «Μνήμονα», στὸν Φίλιππο. Ἄς θυμηθοῦμε μόνο, οἱ παλαιότεροι, κάποιες στιγμὲς ἀπὸ τὴ ζωντανὴ παρουσία του στὸ ὑπόγειο τῆς Ἰσαύρων, καὶ ὕστερα σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν χῶρο. Ἦταν λίγο μετὰ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1970, ὅταν ὁ Φίλιππος, ὄριμος ἤδη ἱστορικός, συνέβαλε μὲ τὶς καίριες παρεμβάσεις του στὸ νὰ ἀποκτήσουν οἱ ὁμιλίες τῆς Τετάρτης ἀρτιότερη δομὴ καὶ οὐσιαστικότερο περιεχόμενο. Ἀλλὰ καὶ στὰ ἐπόμενα χρόνια, ὁ Φίλιππος, τακτικὸς ἀκροατὴς στὶς ὁμιλίες τῆς Τετάρτης, εἶχε πάντοτε νὰ προσφέρει κάτι σημαντικὸ καὶ ρηξικέλευθο στοὺς ὁμιλητὲς καὶ στὸ ἀκροατήριο τοῦ «Μνήμονα». Μὲ τὰ ἀπρόβλεπτα συχνὰ ἐρωτήματά του καὶ τὶς ἐνοστάσεις του σὲ μεθοδολογικὰ καὶ ἄλλα ζητήματα ἀνέτρεπε συχνὰ τὶς βεβαιότητές μας, προκαλώντας προβληματισμοὺς καὶ ἀνοίγοντας δρόμους πρὸς μιὰ πιὸ σύνθετη καὶ συχνὰ ἀνατρεπτικὴ προσέγγιση τῶν ἱστορικῶν φαινομένων. Ἄς θυμηθοῦμε ἐπίσης τὸν Φίλιππο γοητευτικὸ ὁμιλητὴ στὸν «Μνήμονα» νὰ ξετυλίγει μεθο-

δικά τὸν στοχασμὸ του, ὅταν μᾶς μιλοῦσε γιὰ τὴν ἱστορία τῶν νοοτροπιῶν καὶ τὴν ἱστορία τοῦ βιβλίου, γιὰ τὶς κομμουνιστικὲς πηγὲς τοῦ Ἐμφυλίου πολέμου, γιὰ τὴν ἐμπέδωση τοῦ ἰδεολογήματος «Πατρὶς - Ὀρησκεία - Οἰκογένεια». Καὶ ἀκόμη τὸν Φίλιππο συνεργάτη τοῦ *Μνήμονα* καὶ τῆς σειρᾶς «Θεωρία καὶ μελέτες ἱστορίας», στὴν ὁποία εἴχαμε τὴ χαρὰ νὰ συμπεριλάβουμε τὸ 1981 τὴν πρωτοποριακὴ μελέτη του γιὰ τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες στὴν προεπαναστατικὴ Σμύρνη.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν παρουσία του στὸν «Μνήμονα», ὁ Φίλιππος ἦταν γιὰ μᾶς, ὅπως καὶ γιὰ τὴν εὐρύτερη κοινότητα τῶν ἱστορικῶν, ἓνα σταθερὸ σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ ἓνα ἀκριβὸ μέτρο σύγκρισης. Τὸ ὑπόδειγμα, θὰ λέγαμε, τοῦ σύγχρονου ἱστορικοῦ, πού χάριζε ἀφειδώλευτα τὸν πλοῦτο τῶν γνώσεών του, πού δίδασκε καὶ ἐνέπνεε μὲ τὸ ἔργο του ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ στάση του ἀπέναντι σὲ ὅ,τι ὑπνόμειε τὸν ἱστορικὸ λόγο καὶ τὴν ἱστορικὴ κρίση καὶ συντηροῦσε τὶς ἀρχαιόκτητες τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Οἱ ὀφειλὲς τῶν ἱστορικῶν στὸν Φίλιππο Ἴηλιού εἶναι πολλὲς καὶ δὲν θὰ τις ἀναλύσω ἐδῶ. Ἐνδεικτικὰ μόνο θὰ ἔλεγα ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν ἐννοιολογικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς ἱστοριογραφίας μας, πού ἔφτασε νὰ γίνῃ ἀπὸ κάποια στιγμή κοινὸς τόπος, τὸν ὀφείλουμε σὲ μεγάλο βαθμὸ στὸν Φίλιππο Ἴηλιού. Στὸν ἴδιο χρωστᾶμε ἐπίσης τὰ ἀνοίγματα σὲ μιὰ θεματολογία πού βρισκόταν στὸ περιθώριο σχεδὸν τῆς ἱστοριογραφίας μας, καθὼς καὶ μιὰ νεωτερικὴ προσέγγιση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, πού ἐμπλούτισε καὶ βάρυνε τὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας ἀπὸ τὰ προεπαναστατικὰ χρόνια ὡς τὸν 20ῦ αἰῶνα. Σημειῶνω τὶς γνωστὲς σὲ ὅλους μας ἐργασίες του γύρω ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας, τὴν ἱστορία τοῦ βιβλίου καὶ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινό, τὶς ἰδεολογικὲς χρήσεις τῆς ἱστορίας, τὰ κοινωνικὰ κινήματα τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω ἐπίσης ὅτι γιὰ τὸν Φίλιππο ἡ τεκμηρίωση καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση δὲν ἦταν δύο ξεχωριστὲς διαδικασίες, ἀλλὰ ἀποτελοῦσαν ἓνα ὅλον, χωρὶς στεγανά. Ἡ σύνθεση ἀκουμποῦσε πάνω σὲ μιὰ στέρεη γνώση τοῦ τεκμηριωτικοῦ ὕλικου, ὅπως μᾶς ἔδειξε ὁ ἴδιος σὲ ὀλόκληρο τὸ ἔργο του καὶ ἰδιαίτερα στὶς πολύμοχθες βιβλιογραφικὲς καὶ προσωπογραφικὲς ἀναζητήσεις του, οἱ ὁποῖες δὲν ἀποτελοῦσαν ποτὲ αὐτοσκοπὸ· ἐντάσσονταν σὲ ἓνα ἱστοριογραφικὸ σχέδιο καὶ ἀνταποκρίνονταν σὲ συγκεκριμένα ἐρευνητικὰ αἰτήματα. Εἶναι κι αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ μαθήματα πού μᾶς ἔδωσε ὁ Φίλιππος μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα, ὅπως ἡ συνείδηση καὶ ἡ περηφάνεια γιὰ τὴ δουλειά μας, τὴ δουλειά τοῦ ἱστορικοῦ, τὴν ὁποία μετάγγισε καὶ στὶς νεότερες γενιὲς τῶν ἱστορικῶν, καθὼς καὶ ὁ χωρὶς στόμφο καὶ ρητορεία λόγος του, ὅπως ταίριαζε σὲ ἓναν ἄνθρωπο πού λειτουργοῦσε μέσα στὴν παράδοση τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸ οὐσιαστικὸ.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ τοῦ ὀφείλουμε ἓνα θερμὸ εὐχαριστῶ. Ἡ ὥραία μορφὴ τοῦ Φίλιππου πού χάσαμε καὶ ἡ σκέψη του θὰ μᾶς συντροφεύει πάντα».